

1. BEVEZETÉS

A Kárpát-medencében kisebbségi sorban élő magyar közösségek sokféle intézménnyel, művelődési, kulturális, egyházi, alapítványi stb. szervezettel, egyesülettel rendelkeznek. Köztük kétségtelenül a hét szomszéd állam közoktatási rendszerének részeként működő, de magyar vagy esetenként két nyelven nyelven oktató

magyar iskolák hálózata a legkiterjedtebb. A magyar óvoda és az iskola a formális szocializáció első színterei,¹ így – kiegészítve a családi nyelvhasználatot – különösen fontos szerepet töltenek be az anyanyelv elsajátításában, ápolásában, a kortársakkal való kapcsolatrendszer kialakításában, ezáltal az etnikai átörökítés

és szocializáció folyamatában, az etnikai identitás megerősítésében. A folyamat azonban „visszacsatol” önmagába: sok esetben maga a magyar tannyelvű iskolában való tanulás is beépül a magyar identitás alkotóelemei közé,² ezáltal kölcsönös kapcsolat jön létre az etnikai identitás és az anyanyelvi oktatás kettőse között.

A fentiek miatt a magyar óvodás gyerekek, iskolai tanulók számának alakulása fontos indikátor a kisebbségi magyar közösségek – így a szlovákiai magyarok – jövője szempontjából. Éppen ezért jelen kiadvány elsősorban arra törekszik, hogy a magyar tannyelvű közoktatásban részt vevő tanulók létszámadatain, illetve azok 2010 és 2024 közötti változásain keresztül bemutassa a szlovákiai magyarok oktatási helyzetét. A tanulói létszámok alakulása azonban nem csak az iskolásokról, nem csak az oktatási helyzetről árulkodik. A rendelkezésre álló – a Kárpát-medencei magyar közösségeket tekintve a legrészletesebb, hivatalos – adatok segítségével egyrészt megfigyelhetők a szlovákiai magyar közoktatás főbb trendjei, regionális különbségei, másrészt beazonosíthatók a különböző gondokkal küzdő oktatási szintek és térségek, harmadrészt következtetések vonhatók le általánosságban is a szlovákiai magyar társadalmi és demográfiai folyamatokról, sőt a szlovákiai etnikai egyenlőtlenségekről is.

A fentiek alapján egyértelmű, hogy a magyar óvodások, iskolások számának alakulása hűen tükrözi a szlovákiai magyarok aktuális társadalmi folyamatait, így a változó számok vizsgálatával betekintést nyerünk a demográfiai helyzetükbe, migrációs és asszimilációs jellemzőikbe, de az adatelemezések az oktatásszervezési, intézményfenntartási kérdésekben is fontos támaszt jelentenek.

Fontos megemlíteni, hogy kísérletünk nem előzmények nélküli. A 2022-ben megjelent „Közoktatási (kör)térkép” hasonló műfaji keretek között Kárpát-medencei szinten igyekezett vizsgálni e kérdést.³ Rendkívül részletes elemzést készített a szlovákiai magyar iskolahálózat állapotáról bő egy évtizede a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége,⁴ amely bár kéziratban maradt, de főbb megállapításait Pék László publikálta is.⁵ Az elmúlt évtizedben a szlovákiai közoktatás részletes áttekintését nyújtja több munkában is Vančo Ildikó.⁶ Napjainkban pedig elsősorban Iboš Emese és munkatársai, illetve a Szlovák Köztársaság Oktatási, Kutatási, Fejlesztési és Ifjúsági Minisztérium Nemzetiségi és Inkluzív Oktatási Főosztályának és Oktatáspolitikai Intézetének anyagaiban olvashat az érdeklődő közönség a magyar közoktatást érintő kihívásokról, jelenségekről. Mindez a kérdés azért is lett rendkívül aktuális, hiszen e sorok írásakor is képlekeny, hogy az iskolahálózat egészét – de a magyar iskolákat kimondottan – érintő, racionalizációnak nevezett kormányzati intézkedésnek mi lesz a kimenetele, és hogyan érinti mindez a magyar intézményhálózat fennmaradását.⁷

Jelen kiadvány műfaja atlaszként határozható meg, mivel a munka leghangsúlyosabb részét azok a színes térképek képezik, amelyek a magyar óvodás gyerekek és iskolai tanulók létszáma, beiskolázási arányára vonatkozó információkat települési és regionális szinten

ábrázolják. A térképek és a táblázatok segítségével a laikus olvasó számára is könnyen befogadhatóvá válnak a vonatkozó információk, de természetesen a térképeket kiegészítik, értelmezésüket segítik, a folyamatokat magyarázzák a szöveges részek. Hangsúlyoznunk kell tehát, hogy jelen munka elsősorban az elérhető statisztikai adatokon nyugszik, azokat elemzi, és nem célja az oktatásszervezési, -módszertani kérdések vizsgálata, amelyekben a szerzők nem kompetensek. Ehelyett egy komplex elemzést kívánunk nyújtani a magyar anyanyelvi közoktatás egyik legfontosabb szegmenséről, az óvodások/tanulók létszáma alakulásáról, aktuális trendjeiről, valamint a kérdés demográfiai és szélesebb társadalmi háttéréről.

A kötet felépítésénél törekedtünk a közoktatás bemenetétől a kimenetig tartó ívet felrajzolni. Ennek megfelelően a módszertant követően bemutatjuk azokat a strukturális körülményeket, amelyekben értelmezendő a magyar közoktatás helyzete (a vizsgált intézményrendszer jellemzői; a magyarok általános demográfiai folyamatai), majd pedig részletesen is elemezzük a magyar közoktatás demográfiai alapjait, tanulói létszámait és annak időbeli változását az óvodától a középiskoláig, végül pedig – egyfajta kimenetként – a magyar tanulók iskolai teljesítményét és a végeredményt: a magyar népesség legmagasabb iskolai végzettségét.